

A hét ferences vértanú élő emlékezete

KÁLMÁN PEREGRIN

Ferences szerzetes, a Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár gyűjteményvezetője, a Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány tagja. Legutóbbi írását 2007. 10. számunkban közöltük.

Az élő emlékezet ereje

¹Valamennyiük vértanúságának eseményét emléktábla őrzi azon templomok környezetében, ahonnan elhurcolták őket.

A tisztelet hozzájárulása a múlt értelmezéséhez

²A kommunizmus idején, a vértanúság hírében meghalt ferencesek mártírúmának első összefoglaló feldolgozása: dr. Szántó Konrád: *A meggyilkolt katólikus papok kálváriája*. Mécses, Miskolc, 1992, 13–14, 25, 3–47, 73–74.

³Tertullianus: *Apologia* 50,13.

Tíz év után is jól emlékszem arra a délutánra, amikor P. Károlyi Bernát unokahúga — a szovjet munkatáborokat is megjárt — Bende Jánosné becsöngetett a pasaréti rendházba, és nagybátyja meghurcolásáról kezdett beszélni. Kérdőre vont bennünket, mit tudunk ferences rokonáról, őrizzük-e az emlékét? E találkozás után néhányan megkérdeztük idősebb rendtársainkat, mi igaz azokból a történetekből, amelyek provinciánkban szóbeszédként élnek Károlyi Bernát és több meghurcolt rendtag vértanúságáról. Ezt követte a historia domusok fellapozása, a megmaradt perek, levéltári anyagok tanulmányozása és az a felfedezés, hogy a helyi egyházközségekben hét ferences papról is úgy tartják: hitükért haltak meg, csak a plébániánkon nem gondoltak arra vagy tudtak arról, miként lehetne megkezdni boldoggá avatási eljárásukat.¹ Az is megdöbbentő tapasztalat volt, hogy az írott egyházi források, a kommunista diktatúra iratanyaga, valamint az élő emlékezet az alapvető vonásokban egységes képet mutattak: a 7 ferences szerzetest, akiknek boldoggá avatását rendtartományunk immár kezdeményezni fogja, 1944 és 1954 között egyházuk, embertársaik iránti hűségük miatt végezték ki, vagy adták halálra a rendszer börtöneiben.

De kikről is van itt szó? Köröstyös Krizosztom (1900–1944), Kovács Kristóf (1914–1944), Hajnal Zénó (1900–1945), Kiss Szaléz (1904–1946), Lukács Pelbárt (1916–1948), Kriszten Rafael (1899–1952) és Károlyi Bernát (1892–1954).² Már a felsorolás is beszédes: a legfiatalabb harminc, a legidősebb hatvankét éves. Hárman a partizáncsapatok, négyen pedig a kiépülő szovjet-típusú hatalmi rendszer áldozatai lettek. Mártírhaláluk ideje arra a tíz évre esik, amikor a Magyarországot lerohanó, majd rabigába hajtó csapatok és rendszerek számára az élet nem volt érték. Amikor a kommunista rezsim még nem ismerte fel, hogy a „vértanúk vére az egyház magvetése”.³ Szemben a Kádár-rendszerrel, amely már világosan látta: a vidámsbarakk adminisztratív diktatúrája sokkal károsabb az egyházra, hiszen abban a jó és a rossz, az engedmények és megszorítások határvonalainak tologatásával minden relativizálható volt: „nem csinálunk magukból vértanúkat” — olvashatjuk több megkínzott rab visszaemlékezésében —, de olykor még a legnagyobb áldozatokat is korrumpálták.

A felsorolt személyek tisztelete, és mindazon áldozatok felkutatása, akik ebben az időben életüket vagy szabadságukat adták oda az egyházért, ezen a ponton a későbbi évtizedek eseményeinek értelmezése szempontjából is jelentőssé válik. Az ő életsorsuk mutat rá a Kádár-rendszer hazugságaira, hiszen az 1956 utáni adminiszt-

ratív diktatúrát éppen azok mozgatták, akik néhány évvel korábban a kivégzéseket parancsba adták, vagy cinkosként elfogadták.

A vértanú-tisztelet jelentősége a hívő nép számára

⁴Sághy Marianne: *Isten Barátai. Szent és szentéletrajz a késő antikvitásban.* Kairosz, Budapest, 2005, 80.

⁵Kovács Kallszt OFM: *Ferences szentek és boldogok az év minden napjára.* Sümeg, 2002, 167.

⁶Kovács Kallszt OFM: i. m. 150.

⁷Vö. II. János Pál: *Tertio millennio adveniente*, 37.

⁸Uo.: *A szentek, a vértanúk ökumenizmusa talán a legmeggyőzőbb.*

⁹Itt gondolhatunk például Kálló esperes, Vezér Ferenc és Kovács (Kapiller) Ferenc pálos, Martincsevics Pál veszprémi (kaposvári) egyházmegyes papokra, akik az eddig megkezdett boldoggá avatási eljárásokból méltatlanul kimaradtak.

¹⁰II. János Pál: *Novo millennio ineunte*, 13.

A magyar ferencesség helyzete 1944 és 1950 között

Ugyanakkor, ha az egyháztörténet nagy korfordulóit vizsgáljuk, hamar érzékelhetővé válik, hogy a vértanúk példája messze túlmutat korukon. A krízisek, átalakulások idején gyakran az ő áldozatvállalásuk segítette hozzá az egyházat az új „szenttípus” kibontakoztatásához. Csak felsorolásszerűen említek néhány példát. Egyiptomban a vértanú eszmény lett a szerzetesség, a fehérvértanúság kialakulásának termőtalaja.⁴ Páduai Szent Antal a marokkói vértanúk koporsójának hazaszállításakor határozta el, hogy ferences lesz, és újult meg általa a teológus-lelkipásztor eszmény egybekapcsolása.⁵ A barokk kor vértanúkultuszában az ereklyetisztelet-központúság a Krisztushoz és a katolikus egyházhoz való hűség vizuális ösztönzője volt, miként ezt Néri Szent Fülöp példáján is látjuk, aki a katakombákat járva lett papként a szegény ifjúság atyjává.⁶

A különböző korok példái jól szemléltetik a vértanúk tiszteletének jelentőségét. Azt, amit az egyház kezdettől fogva ünnepel bennük, és ami minden korfordulón az új típusú életszentség forrása volt: a hit és az embertársak iránti szeretet győzelme a belénk írt életösztön felett. Ennek prófétai megjelenítői a vértanúk, akiknek odaadása a szerzetesi, papi élet, a házasság, a testvéri szeretet küzdelmeiben erőt ad a hűségre, kitartásra, és leleményességre ösztönöz az „eredetiség” feltalálásában. Feltehetőleg az életszentség mai „típusának”, „kifejezésformájának” keresése azért (is) vajúdik annyira, mert miközben a 20. század a vértanúk százada volt,⁷ korunk egyháza keveset beszél a vértanúeszményről, gondolkodásunkból és életeszmenyünkéből hiányzik ennek a prófétai képnek a jelenvalósága. Elfeledkezünk arról, hogy az egyház a multikulturális közegekben a „leghatásosabban” mindig a karitással és a vértanúkkal misszionált!⁸ E különös feledékenység és bénultság orvoslására azonban mi, magyarok is találhatnánk egy-egy embert — az ország szinte minden nagyobb régiójában —, aki a Salus Mundi nyomában, életét adta testvéreiért, hivatásáért.⁹ A vértanú: püspök, pap, szerzetes, családapa vagy családanya, a tisztaságát védő fiatal példája, kellő jelentőségű tisztelete — feltehetőleg — ma is új oldalát bontakoztatná ki ezeknek az életállapotoknak, inspirációt adna a jelen kor életszentségre-törekvésének. Ezért emlékü felkutatása nem csupán történeti, hanem pasztorális jelentőségű (lét)kérdés. „Ezt az örökséget nem tékozzhatjuk el, hanem a hálaadás örökös kötelességével és követésük megújított szándékával tovább kell adni azt.”¹⁰

A hét ferences mártír életútjának felidézése előtt érdemes szemügyre vennünk a magyarországi ferencesség 20. századi helyzetét. A Szűz Máriáról nevezett Ferences Rendtartomány a trianoni békeszerződés következtében rendi központját (Pozsony) és valamennyi növen-dékházát (kisszeminárium, novíciát, teológia) elveszítette, így a két

¹¹A Mariána Provincia 20. századi történetének fontosabb állomásait is bemutatja Rác Piusz OFM: *Ferencesek az ország nyugati részén*. Zalaegerszeg, 2004. A II. világháborút követő állapotokról részletesen beszámol P. Király Kelemen, aki 1945-ben a rendtartomány vizitátor generálisa volt. Vö. Király Kelemen OFM: *Naplóm*. Kárpát Könyvkiadó, Cleveland, 1974, 214–248.

¹²Vö. Kálmán Peregrin OFM: *Igazi ferences munka volt*. (kézirat) 2002, 18–28.

¹³A Kárpát-medence területén élő magyar ferencesek meghurcolását részletesen bemutatja Hetényi Varga Károly: *Szerzetesek a horogkereszt és a vöröscsillag árnyékában* 1. Pécs, 1999, 363–640.

Az újvidéki vértanúk

¹⁴A történelmi körülményeket elemzi Szántó Konrád: i. m. 22–29.

világháború között a kolostorok és templomok valamint az amerikai lelkipásztorkodás mellett ezeknek az intézményeknek az „újjaalapításával” volt elfoglalva. Ennek gyümölcse lett például az Esztergomi Ferences Gimnázium vagy a szombathelyi teológiai főiskola. A mariánus provincia missziókba is küldött testvéreket, a háború során pedig több frontvonal-menti kolostor volt menedékhely (például Nagyatád, Pest), és sérült meg súlyosan a harcok következtében (például Segesd). A Mariána Provincia tagjai ebben az időben főként helyi szintű, hitéleti tevékenységet folytattak, ezért a politikai átalakulás folyamatában nem szenvedtek olyan súlyos csapásokat, mint amit később, a szerzetesrendek feloszlatása jelentett számukra.¹¹

A Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Rendtartomány bár több kolostorát elveszítette az I. világháború után, központi intézményei azonban az országhatáron belül maradtak. A provincia tagjai a húszas évek végétől kezdődően a hagyományos lelkipásztori munka kereteit új tartalommal gazdagították: játszóterek, kultúrházak építése, a búcsújárás és zarándokhelyek megújítása, ökumenikus folyóirat létesítése, a népmisziók, a missziómozgalom és a kínai misszió indítása fémjelzi ezt a korszakot. Emellett az elcsatolt területek visszakerülésekor szinte azonnal új kolostorokat létesített a rendtartomány például Kassán, Újvidéken. A második világháború idején aktívan részt vett a zsidómentésben (például Kecskemét, Magyar Szentföld), a Margit körüti rendházban bujdosott néhány napig Göncz Árpád is. A kolostorok jelentős része szociális és közigazgatási központ, valódi menedékhely volt a front idején, a kialakuló kommunista rezsim pedig már az első leszámolások alkalmával ki akarta iktatni azokat, akik a provincia tagjai közül a társadalmi életre jelentősebb hatással voltak (például Zadavec István püspök, Károlyi Bernát, Faddy Othmár). 1944–1950 között a rendtartomány tagjai közül tizenhét személyt hurcoltak el.¹²

A két provinciának feltehetőleg ez a különböző mozgástere a magyarázat arra, hogy a hét mártír között miért tartozott hat a kapisztránus, egy — Hajnal Zénó — pedig a mariánus rendtartományhoz.¹³

A déli országterületek 1942-es visszacsatolása után a kapisztránus rendtartomány vezetése szinte azonnal elfogadta a felkérést, hogy a betelepített magyar lakosság lelkipásztori ellátása végett rendházat alapítson Újvidéken. A letelepedő ferenceseknek — miközben két év alatt megszervezték a környék katolikusainak szolgálatát (hitoktatás, népmiszió) —, már 1944 őszén szembe kellett nézniük a szerb partizáncsapatok előretörésével.¹⁴ A partizánok számára — a Balkán ismert történelmi előzményei miatt — a katolikus egyház az egyik legnagyobb ellenség volt.

Az újvidéki kolostor házfőnöke a korábban az amerikai magyarság körében működő, majd Don-kanyart is megjárt Körösztosz Krizosztom volt, akit 35 éves kora ellenére és meggyötört kinézete miatt csak „öregbarátnak” hívtak. A veszélyt látva többször felajánlották neki a hazatelepülést, ő azonban az utolsó pillanatban is azt mondta: „Amíg

hívek jönnek a templomba, a pap nem hagyhatja el a rábízottakat!" A szerb csapatok 1944. október 23-án, Kapisztrán Szent János ünnepén értek Újvidék közelébe. A partizánok a város elfoglalása után összegyűjtötték a férfiakat, de az „öregbarátnak” még ők is felajánlották a menekülést. Krizosztom atya csak akkor élt volna ezzel, ha rendtársait is elengedik, erre azonban már nem volt lehetőség. Barakkba hajtották őket, ahol napokon át a híveket gyóntatták, vigasztalták. Október 27-én reggel Krizosztom atyát több férfival együtt egy szomszéd barakkba terelték át azzal, hogy majd a nap folyamán hazaengedik őket. Másnap, 1944. október 28-án este 8 és 9 óra között katonazene mellett verték agyon az embereket. A foglyokat hármásával összekötözve futásra kényszerítették, s közben puskatussal, zeneszó mellett ütötték. Mindenki azt mondta, az „öreg” ferences papot is agyonverték.

Úgy látjuk, Krizosztom atya helyben maradásával tudatosan vállalta a vértanúságot, a pásztori hűség következményét. A Bosznia Hercegovina-i Široki Brijegben néhány hónappal később, ugyancsak partizánok által megölt 34 ferences párhuzamos esete¹⁵ pedig megerősíti álláspontunkat, hogy Köröstyös Krizosztom halála nem csupán és elsősorban a nemzetiségi konfliktus, hanem az egyház elleni gyűlölet következménye volt.

Az újvidéki rendház másik vértanúja Kovács Kristóf atya, aki 1944-ben arra kérte provinciálisát, hogy Újvidékre mehessen, mégpedig azzal az indokkal, hogy vértanú akar lenni Krisztusért. Őt is 1944. október 26-án tartóztatták le. A tanúk elmondása szerint Kristóf atya, amikor csak tehetett, a rabok között járkált, beszélgetett velük, ezért itt is mindenki becsülte emberségességért. November 1-jén rendtársával, P. Kamarás Mihállyal és más rabokkal Pétervárad felé hajtották. Napközben meneteltek, éjszaka pedig gyóntattak, mert a hívek a halálveszélyt látva sokszor hosszú évtizedek után is rendezni akarták életüket. November 2-án folytatniuk kellett a menetelést. A papokat különös kegyetlenséggel bántalmazták. A katonák a továbbvonulások alkalmával „*popovi napred*” szólítással tudatosan kiemelték őket a tömegeből. Lelkipásztori jelenlétüket a fasiszták szolgálatának minősítették. Kristóf és Mihály atyát fegyvert hordozva kényszerítették futásra, Kristófit vasvesszővel, puskával ütötték, puskatussal hátba szúrták. Homloka a vasvessző ütéseitől fölrepedt, a verésektől nem tudott menni. Társai segítettek, de elájult. Utolsó szavai ezek voltak: „*Sic debuit esse!*” A katonák teherautóra dobták, és Indijja község határában lelőtték.¹⁶

¹⁵Vértanúságukat összefoglalóan bemutatja: P. Jozo Zovko OFM: *Kilenced a Široki Brijeg-i vértanúkhöz* (kiadó, évszám nélkül).

¹⁶P. Köröstyös Krizosztom és Kovács Kristóf vértanúságának körülményeiről P. Kamarás Mihály a nyilvánosság előtt már több alkalommal beszámolt és ezt a szakirodalom is idézi. A mi összeállításunk P. Mihálynak az ötvenes években írt naplója alapján készült.

Vértanúság a szovjet frontvonalban

¹⁷Nagyatád helyzetét és P. Zénó vértanúságának történetét összefoglalja Király Kelemen: i. m. 226.

Nagyatád a II. világháború utolsó szakaszában, 1945 márciusában a nemzeti szocialista és a szovjet csapatok ütközőzónájába került.¹⁷ A front közeledtével a katonaság felszólította a lakosságot, hogy hagyja el a települést. Ekkor Hajnal Zénó, ferences házfőnök állt az élükre, az ő vezetésével vonultak ki az emberek Nagyatádról, hogy megmentsék életüket. Gyékényes felé indultak, amelynek határában a bolgár és a német csapatok kerültek egymással szembe, 1945

¹⁸Vö. A gyékényesi római katolikus plébánia jelentése Martincsevics Pál halálának körülményeiről, 169/1947. sz. valamint Hetényi Varga Károly: i. m. 457–458, ahol a személyes visszaemlékezések megegyeznek a korabeli források híradásaival.

A kommunista diktatúra kiépülésének áldozatai

P. Kiss Szaléz

¹⁹Szaléz atya személyiségének és a gyöngyösi helyzet bemutatását lásd Szántó Konrád: i. m. 37–42.

nagyhetében. Április 1-jén, húsvétvasárnap a bolgár katonák házról házra foglalták el a falut. Elértek a plébániához, ahonnan kiparancsolták Martincsevics Pál plébánost és a nála meghúzódó Hajnal Zénót is. A lakosságot menetbe állították. A menetelés során megjelent egy lovas bolgár katona, aki elhaladt mellettük, de meglátva a két — habitust, reverendát — viselő papot, visszafordult, kiszóította őket a tömegeből, majd pisztolyt rántott. Először Martincsevics Pált, azután P. Hajnal Zénót lőtte le, amikor pedig összerogytak, további lövéssorozatot adott rájuk. Csak ők haltak meg.¹⁸

Az emberek melletti kitartás itt ismét a vértanúság vállalását jelentette, az egyházi ruhát viselők szisztematikus kivégzése pedig nyilvánvaló bizonyítéka az egyház iránti gyűlöletnek. A hét rendtag közül egyedül Zénó atya nyughelye ismert.

A szovjet mintára szerveződő szocialista vezetés már 1945-ben megkezdte azoknak a személyeknek a likvidálását, akik akadályt jelentettek e totalitárius rendszer kiépítésében. Ennek egyik elsődleges célpontja a katolikus egyház volt. Mivel a ferencesek a világháború idején tanúsított hősiességük miatt nagy tekintélyre tettek szert, lelkipásztori működésük és társadalmi jelenlétük súlya is megnövekedett, az új diktatúrával azonnal szemben találták magukat.

Kiiktatásuknak leghatásosabb eszköze a koncepciók perék gyártása volt. Ezek egy séma szerint szerveződtek: egy általános problémát — például az erőszakoskodó szovjet katonák meggyilkolását — és egy politikai célt — például egy szervezetnek a felszámolását, megtöresztését — valamelyik egyházi személy állítólagos felbujtó tevékenységén keresztül összekapcsolták.

Igy történt Gyöngyösön is, ahol P. Kiss Szaléz — korábbi amerikai és debreceni lelkipásztori szolgálat után — 1944-től volt klerikusmagiszter. A II. világháború idején felkereste a provincia azon kolostorait, ahol végigvonult a szovjet front, és részletes jelentést küldött a rendházak állapotáról a tartományfőnököknek. A gyöngyösi növendékházban az ő vezetésével élték meg a szovjet csapatok bevonulását, az erőszakoskodó katonák elől asszonyokat menekítettek, a rendház középkortól működő könyvtárát is megóvta. 1945-ben megszervezte Gyöngyösön a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget, amely a város fiatalságát fogta egybe, de ez gyöngyösi kommunista szervezkedések erejét. P. Kiss Szalézt 1946. április 28-án tartóztatták le, azzal a váddal, hogy vezetője volt szovjet katonák meggyilkolásának és egy fegyveres összeesküvésnek.¹⁹ A vallomás jegyzőkönyve szerint Szaléz atya előre megígérte, feloldozza a diákokat, ha elkövetik a gyilkosságot, illetve beszámolt arról is, mit gyóntak neki vádlottársai. A per jogi vizsgálata bebizonyította, hogy a tanúvallomás jelentős része nem Szaléz atyától származik, hanem kommunista szlogenekből és vádaktól lett összerakva az egyház hitelének, a gyónás szentségének lejáratása végett. Hiányzik az ilyenkor szokásos minden lapra kiterjedő aláírás, az csak a vallomás utolsó ol-

²⁰A korabeli ítélkezési szokások összefüggései között vizsgálja Szaléz atya perét Kahler Frigyes: *A nagy tűzvörös sárkány torkában. Koncepciók eljárások ferences szerzetesek ellen 1945–1956.*

Kairosz, Budapest, 2009, 165–281.

²¹Az erről szóló dokumentum megtalálható a Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár (MFKL) rendezetlen anyagai között.

P. Lukács Pelbárt

²²Uo. 234–244.

²³Vö. Fr. Pacificus Capobianco OFM: *Privilegia et facultates Ordinis Fratrum Minorum, ex Conventu S.M. Angelorum Nuceriae Sup.* (Salerno), 1946, 134–136.

²⁴Vö. Szántó Konrád: i. m. 42–45.

²⁵Az erről szóló dokumentum megtalálható a MFKL rendezetlen anyagai között.

dalán, ott sem a szöveg lezárásánál, hanem a lap alján található. Így valószínűsíthető, hogy egy üres lapot írtak vele alá, amit a jegyzőkönyvhöz csatoltak.²⁰ P. Kiss Szaléz társai közül többen kiszabadultak a fogságból. Vallomásuk szerint papjukat felismerhetlenségig verték, de ő a gyónási titkot nem árulta el, a szembesítéskor pedig kijelentette, a jegyzőkönyvet a kínzásokban kikészülve írta alá, abból semmi sem igaz. A tárgyalást magyarul nem tudó szovjet katonák, megfelelő tolmács hiányában vezették le. P. Kiss Szalézt 1946. december 10-én a szovjet hadbíróóság ítélete alapján végezték ki Sopronkőhidán. A szovjet hatóságok 1993. május 25-én rehabilitálták.²¹ Provinciánkban halálhíre óta a gyónási titok vértanújaként tisztelték.

A per koncepciók jellege és a gyónás szentségének központi ki-pellengérezése mutatja a tudatos egyházellenességet, Szaléz atya szenvedésvállalása pedig a hit tisztaságáért hozott áldozatot.

A II. világháború után a kommunista hatalom fokozott támadást indított a hatvani vasutas lakosság ellen, akiknek lelkipásztorai a ferencesek voltak. E meghurcolás részeként a 1945–50 között a hatvani kolostor szinte valamennyi tagját börtönbüntetés vagy valamilyen más diktatórikus eszköz segítségével távolítottak el a városból.

Közéjük tartozott P. Lukács Pelbárt, akit 1946 májusának első napjaiban tartóztatott le az államrendőrség. Ügyét a Kiss Szaléz perhez csatolták, amit így sikerült regionális esetté emelni. A vád szerint P. Pelbárt volt az összekötő Hatvan és Gyöngyös városa között a szovjetellenes szervezkedésben, és tudott a gyöngyösi katonagyilkosság előkészületeiről. A jogi vizsgálat ugyancsak bebizonyította, hogy az ő tanúvallomása is a kommunista szervek által írt szöveg, számtalan ellentmondással.²² Jó példa erre, hogy P. Pelbárt arra hivatkozik: a gyilkos feloldozására P. Szaléznek felsőbb egyházi vezetőtől kellett engedélyt kapnia, mivel pap nem oldozhat fel ilyen vétket. Ez a szabály általánosságban valóban igaz, de a szerzetesrendeknek privilégiumuk volt a püspököknek fenntartott bűnök feloldozására,²³ amely lehetőséget minden rendtag ismerte és élt is vele. Így a gyanúsított magától nem mondhatott ilyet, tehát ezt az állítást a per írója csak egy másik perből vehette át, vagy az egyházjog kivételeit kellően nem ismerő személy koholmánya lehet.

A magyar hatóságok Pelbárt atyát is átadták a szovjet ítélőbíróságnak, és perét ugyanolyan jogellenes körülmények között tárgyalták, mint P. Szalézét. Bizonyos források szerint a fogdában cellatársai lefüleltek maguk között egy besúgót, akit tettéért rabtársai megakartak ölni, életét Pelbárt atya mentette meg.²⁴ Rendtársunkat 10 év kényszermunkára ítélték, a Szovjetunióba, Finn-Karéliába hurcolták. Gyomorbeteg volt, ami szervezetét a láger körülményei között még tovább gyengítette. Rabtársai szerint embertelen kínok között halt meg gégerákban, 1948. április 18-án. A szovjet hatóság 1993. május 25-én rehabilitálta.²⁵ Provinciánkban halálhíre óta vértanúként tisztelték, hiszen tudatosan fogadta el hatvani dispozióját, és perének koncepciók, egyházellenes motívumai is nyilvánvalók.

P. Kriszten Rafael

Ugyancsak Hatvanból hurcolták el 1950-ben P. Kriszten Rafaelt, akinek korábbi működési területei közül érdemes kiemelni a Budapest Margit körúti rendházban 1941–1946 között eltöltött éveit. Házfőnök-plébánosként a zsidóüldözés idején — a menekítés érdekében — megszervezte az üldözöttek átvételét a katolikus egyházba, és sebesülten is több száz kilométeres útra indult — gyalogosan —, hogy a nunciatúrán kapott menleveleket a címzettekhez juttassa. Az általa vitt iratok segítségével egy teljes vasúti vagon fordítottak vissza, és így az odaszűfolt emberek megszabadultak a haláltól.²⁶ A II. világháború végétével megnyitotta a kolostor konyháját, és hosszú időn keresztül étkeztette a környék nyomorgóit. 1949 augusztusában, már betegen kerül Hatvanba, házfőnökként egyik üldözött rendtársát bújtatja. 1950. június 19-én, a szerzetesrendek elhurcolásának idején teherautók álltak meg a hatvani rendház előtt, piarista szerzeteseket és szalvátor nővéreket deportáltak a kolostorba. A lakosságot azonban fellázította a kommunista rendőrség, azt híresztelve, hogy a ferenceseket akarják elvinni. Ekkor az emberek a templom elé vonultak, a rendőrség pedig felszólította a házfőnököt, P. Rafaelt, hogy oszlassa fel a tömeget. Nem sikerült. Az éjszakai órákban a politikai rendőrség brutális módon feloszlatta a tüntetést, a kolostor lakóit és az odahurcolt szerzeteseket pedig véresre verte. A négy ferences atyát az Andrassy út hírhedt gyűjtőhelyére szállították.²⁷

²⁶Vö. Historia Domus, Buda, 1944, XI. 4. MFKL.

²⁷Kálmán Peregrin: *Te meztelen Krisztus, hol hagytad az ingedet. Ferencesek a feloszlítás idején.* Magyar Ferences Források, D. 4. 1. 2000, 177–191, 207–270.

²⁸Kahler Frigyes: i. m. 107–165.

A vallomásokról ebben az esetben is kimutatható, hogy a politikai rendőrség koncepciójának szüleményei, nem a vádlottak szavai, számos ellentmondást tartalmaznak.²⁸ Rafael atyát — a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés címén — 1951. május 26-án jogerősen is életfogytiglani börtönre ítélték, azokat a családokat pedig, akiket likvidálni akartak a városból — többségük ott sem volt a tüntetésen — kényszermunkatáborokba hurcolták.

P. Rafael elhurcolása része volt az egyház megfélemlítésének, mert ebben az időben kezdődtek a kommunista állam és a magyar püspöki kar közötti tárgyalások. Ezt a folyamatot a szerzetesek elhurcolásával és a hatvani ferencesek bebörtönzésével akarta a politikai rendőrség befolyásolni.

P. Kriszten Rafael tudta, hogy Hatvanban szinte valamennyi elődjét letartóztatták, így a helyezés elfogadása számára a meghurcolással való tudatos szembenézést jelentette 1949 augusztusában. A börtönemlékek között megőrizték azt a történetet, miszerint egy téli napon kabátban, ing nélkül szállították át egyik börtönből a másikba. Amikor az őr meglátta a teherautóról leszálló, ingnélküli rabot, így szólt: „Te, pucér Krisztus, hol hagytad az ingedet.” Rafael atya 1952. szeptember 15-én halt meg a börtön embertelen körülményei között. 2000 februárjában a budapesti bíróság ítéletét semmisnek mondta.

P. Károlyi Bernát

1954-ben, ugyancsak börtönben halt meg P. Károlyi Bernát, aki 1929 és 1938 között a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány kínai missziójának alapító vezetője, 1936-tól az apostoli delegátus helyettese volt Paoking környékén. Missziós tevékenysége

²⁹Vö. Kálmán Pergerin –
Vámos Péter: *A Paokingi
Apostoli Prefektúra
rövid története.*
Magyar Ferences
Források, D. 4. 2. 2000.

³⁰Életútját és lelkipásztori,
embermentő tevé-
kenységét bemutatja:
Kálmán: 2002, 37–57.

³¹P. Frajka Félix OFM
szóbeli közlése, aki
ebben az időben
Töhötöm atyával egy
kolostorban lakott.

**Előzetes lépések
a boldoggá avatási per
megkezdéséhez**

során az elhagyott, magatehetetlen betegeket ápolta, árvaházat alapított azoknak a lányoknak, akiket a családok kivettek otthonukból. Iskolát, orvosi rendelőt létesített, letelepítette a Szatmári Irgalmas Nővérek Rendjét, megszervezte a környék lelkipásztori szolgálatát. 1938-ban visszajött Magyarországra, ahol a misszió anyagi támogatásának szervezésén dolgozott, újságkiadással foglalkozott.²⁹ A zsidómentés idején habitust adott a menekülteknek, és abban rejtegette őket. A kecskeméti rendházba fogadta be, illetve felkereste a lágerbe hurcolt zsidókat. A szovjet front előretörésekor Kecskemét város köztisztviselői elmenekültek. Ő irányította a várost, vezette a kórházat, összeszedte a házaknál hagyott betegeket, és ingyenkonyhát nyitott a Dél-Magyarországról vonaton érkező menekülteknek. 1945-ben tiltakozott a kommunista rendőrség embertelenségei miatt, amelyekkel a börtönbe vetetteket megalázták, ezért 1945 júliusában őt is letartóztatják. Zsidóellenességgel, 1946-ban izgatással vádolják, majd 1949. november 26-án végleg elhurcolják.³⁰ 1950. november 18-án államrend elleni szervezkedés ürügyén ítélik el, mindenféle bizonyíték nélkül. Perében ő és társai többször megemlítették, hogy az embertelen kínzások miatt tettek beismerő vallomást, mert mind fizikailag, mind pedig pszichikailag kikészítették őket. A bíróság ezt nem vette figyelembe. Az ítélet a diktatúra vezetőjének, Rákosi Mátyásnak, és a kecskeméti származású Molnár Erik igazságügyi miniszter közvetlen jóváhagyásával történt, vagyis az egyházellenes szándék itt is nyilvánvaló.

A rabtársak visszaemlékezései szerint a börtönben őt is kegyetlenül kínozták, verték, de P. Bernát mindig megőrizte jóságát. A börtönben titokban gyóntatott, mindenkit bátorított. Halála előtt a Városmajor utcai kórházban operálták meg. Az ápolónővér P. Galicz Töhötöm rendtársunkat orvosnak álcázva csempészte be a rab szerzeteshez. Az asszony az ávóssal udvaroltatott magának, ezalatt jutott P. Töhötöm Bernát atya közelébe, és látta el rendtársát a szentségekkel.³¹ P. Károlyi Bernát 1954. március 2-án halt meg a budapesti rabkórházban. Provinciánkban halála óta a vértanúk között tartják számon, boldoggá avatási eljárásának megkezdését 700 kecskeméti hívő támogatta aláírásával. Zsidómentő tevékenységéért a magyarországi rabbi kar, a holokauszt 60. évfordulóján emlékfát ültetett emlékére a kecskeméti ferences templom kertjében.

Bernát atya környezetéből többek nyugatra menekültek, mert számolniuk kellett az elhurcolással. Ő azonban súlyosbodó betegsége ellenére is helyén maradt, és ezzel tudatosan vállalta a szenvedést, ami az igazságtalan és tudatosan egyházellenes ítélet következménye volt.

P. Magyar Gergely ferences tartományfőnök 2007-ben indította el azokat az előkészítő folyamatokat, amelyek az ügyek megkezdéséhez szükségesek. Ennek első lépéseként a provincia vezetése elhatározta: a hét személy boldoggá avatását nem külön-külön, hanem egy

**Krisztusért adták
oda az életüket**

csoportban, Károlyi Bernát és társai névvel terjeszti elő. Ezután került sor Erdő Péter bíboros felkeresésére, aki elvállalta, hogy egy esetleges eljárás esetén az Esztergom-budapesti Főegyházmegye befogadja a per egyházmegyei szakaszát. E nyilatkozat birtokában a tartományfőnök arra kérte azokat az ordináriusokat, akiknek egyházmegyéje területén rendtársaink meghaltak, mondjanak le az egyébként őket megillető perindítási jogukról. 2009 őszén a tartományfőnök az Esztergom-budapesti érsek jóváhagyásával a rend posztulátor generálisát, fr. Giovangiuseppe Califanot az ügy posztulátorává nevezte ki, ami a perindítás első hivatalos lépése volt.

A tanulmányunkban bemutatott hét személyről a jelenkor magyar ferencesei és a helyi egyházközségek úgy vélekednek, hogy Krisztusért adták oda az életüket. Közülük többen ugyanazt tették a nemzeti szocialista időszakban, mint a kommunista éra kiépülése idején: mentették az üldözötteket, kiálltak az egyházért, a kisemmizettekért. Helytállásuk és el nem menekvésük következménye minden esetben a meghurcolás volt, mely az *odium fidei*ből, az Isten és egyház elleni haragból forrászott. Meggyőződésünk szerint azzal, hogy ezek a lelkipásztorok elfogadták vagy kérték azt a dispoziációt, ahová előljárójuk küldte őket, és azzal, hogy kitartottak híveik mellett, tudatosan igent mondtak a vértanúság vállalására. Azt reméljük, hogy a helyi hívőközösségek és szerzetestársak meggyőződését az egyetemes egyház a boldoggá avatás kihirdetésével hitelesíti.

Reményeink szerint e processzus elindítása egy olyan múltfeltárás lesz, amely a jövőre, az életszentség új kihívásaira nyit meg bennünket, ferenceseket, és ebben inspirációt ad az egész magyar egyháznak. Ugyanis „*ha a vértanúk vére a keresztények magvetése, akkor jogos az elvárás, hogy a harmadik évezredben felvirágozzék az egyház, főként ott, ahol a legtöbbet szenvedett a hitért és az evangéliumi tanúságtételért.*”³²

³²XVI. Benedek pápa beszéde 2005. április 25-én, a Falakon kívüli Szent Pál bazilikában, <http://www.vaticanradio.org/ung/Articolo.asp?c=35013>